

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ: ΟΦΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥΣ

Βούλα Τσινόρεμα

Η μακρόχρονη κρίση των Φιλοσοφικών Σχολών, η οποία εκφράζεται με το χαμηλό επίπεδο σπουδών, την υποτυπώδη οργάνωση της έρευνας και την προϊούσα υποβάθμιση και αναξιοπιστία των πτυχίων τους, δε μπορεί να κατανοηθεί επαρκώς εάν δεν κατανοηθούν οι κοινωνικοί όροι αναπαραγωγής της. Οι τελευταίοι συναρτώνται άμεσα με τον κοινωνικό προσδιορισμό των σχολών αυτών στα πλαίσια του ευρύτερου ζητήματος της σχέσης Ελληνικού Πανεπιστημίου και Ελληνικής Κοινωνίας.

Το Πανεπιστήμιο, ήδη από την ίδρυσή του "Αθήνησι" το 19ο αιώνα, αποτέλεσε κατεξοχήν μοχλό εξασφάλισης εργασίας και κοινωνικής ανόδου. Η αποστολή του αυτή προσδιορίζεται σαφέστερα στη μετά το β' παγκόσμιο πόλεμο ελληνική πραγματικότητα, όταν στα πλαίσια ευρύτερων κοινωνικο-οικονομικών ανακατατάξεων η Ανώτατη Παιδεία αποκρυσταλλώνεται σε μεγάλο βαθμό ως επαγγελματική εκπαίδευση. Τα πτυχία των Α.Ε.Ι. είναι ουσιαστικά τίτλοι επαγγελματικής σταδιοδρομίας, άλλα με μεγαλύτερο κι άλλα με μικρότερο κοινωνικό κύρος. Οι Φιλοσοφικές Σχολές, σε αυτό το πλαίσιο, λειτούργησαν και λειτουργούν ως "καθηγητικές σχολές", με κύριο ρόλο την παραγωγή φιλολόγων για τη Μέση Εκπαίδευση. Αυτός ο πρωταρχικά επαγγελματικός χαρακτήρας των ελληνικών Α.Ε.Ι. έχει καθορίσει σε μεγάλο βαθμό το περιεχόμενο σπουδών και το επίπεδο ανάπτυξης των επιστημών στη χώρα μας, το οποίο παραμένει χαμηλό, δεδομένου ότι ο κυριότερος ρόλος των πανεπιστημιακών σχολών δεν ήταν η παραγωγή γνώσης και επιστημονικού δυναμικού (αυτά εισάγονται) αλλά διπλωματούχων επαγγελματιών.

Στη σημερινή συγκυρία το Πανεπιστήμιο αδυνατεί να εκπληρώσει και αυτή την αποστολή με την οποία ιστορικά συνδέθηκε, δηλαδή το ρόλο του ως μηχανισμού ανεύρεσης εργασίας, δεδομένου ότι η ελληνική κοινωνία αδυνατεί πλέον να απορροφήσει παραγωγικά ένα σημαντικό ποσοστό των αποφοίτων με αποτέλεσμα την αυξανόμενη ανεργία μεταξύ των πτυχιούχων. Το γεγονός αυτό της κρίσης του κοινωνικού ρόλου του πανεπιστημίου αποτελεί οργανικό χαρακτηριστικό της προϊούσας δομικής κρίσης του, με αναπόφευκτη συνέπεια την αδυναμία εκ μέρους του να συμβάλλει προς την κατεύθυνση της διεξόδου της κοινωνίας από την κρίση της, την οποία το ίδιο αναπαράγει.

Μια δεύτερη πτυχή της αποστολής του ελληνικού πανεπιστημίου αφορά το ρόλο του στην ιδεολογική προετοιμασία των πτυχιούχων για ένταξη στην κοινωνική και παραγωγική μηχανή - στη συντριπτική πλειοψηφία στην κρατική μηχανή. Ειδικά οι Φιλοσοφικές Σχολές ήταν επιφορτισμένες με το ρόλο της μετάδοσης μιας συγκεκριμένου τύπου ιδεολογίας, με αιχμή την "έμπνευσιν

ανωτέρων εθνικών ανθρωπιστικών ιδεωδών" και την "προβολήν του έθνους"¹, σε ανθρώπους οι οποίοι με τη σειρά τους καλούνταν να την εγχαράξουν και να την αναπαράγουν στα σχολεία. Έτσι η αποστολή των ανθρωπιστικών σπουδών στη χώρα μας ήταν στενά συνδεδεμένη με την ιδεολογική προετοιμασία του δυναμικού που θα στελεχώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, πράγμα που καθόρισε σε μεγάλο βαθμό το χαρακτήρα και το είδος της ανάπτυξής τους.

Στη δεκαετία του '80 η ψήφιση του νόμου-πλαίσιου και το Π.Δ. 445/1984 για την "κατάτμηση των Φιλοσοφικών Τμημάτων των Πανεπιστημίων Αθηνών, Θεσσαλονίκης και Ιωαννίνων" σε τρία Τμήματα (Φιλολογίας, Ιστορίας-Αρχαιολογίας και Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής-Ψυχολογίας) αποτέλεσαν σημαντικούς μεταρρυθμιστικούς σταθμούς, οι οποίοι όμως, επειδή δε συνδέθηκαν με μια αντίληψη για τον κοινωνικό ρόλο των Φιλοσοφικών Σχολών στη σημερινή πραγματικότητα, δε μπόρεσαν να δράσουν ανασταλτικά στην κρίση τους. Συμπυκνώνοντας πλευρές αυτής της κρίσης, θα μπορούσαν να γίνουν οι εξής επισημάνσεις:

α) Δεδομένου ότι η θεσμική μεταρρύθμιση δεν έθιξε το ρόλο τους, ως εργαστηρίων παραγωγής επαγγελματικών πτυχίων, οι Φ.Σ. εξακολουθούν να λειτουργούν πρωτίστως ως εξεταστικά κέντρα. Το κύριο βάρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας βρίσκεται στις εξετάσεις, ο δε προορισμός των φοιτητών εξαντλείται στην προετοιμασία γι' αυτές. Αποτέλεσμα είναι το ενδιαφέρον για το μάθημα να είναι μη-κριτικό, ιδεολογικά ουδέτερο και απολύτως χρησιμοθηρικό (η "επιτυχία" στις εξετάσεις). Ως εκ τούτου κριτική παρέμβαση στην παρεχόμενη γνώση δε γίνεται. Η γνώση μεταδίδεται χωρίς να κρίνεται ή να αμφισβητείται (ούτε από διδασκόμενους αλλά ούτε από διδάσκοντες-συναδέλφους, αφού η επιστημονική συζήτηση είναι σχεδόν ανύπαρκτη), με αποτέλεσμα να ακυρώνεται ένα από τα πιο βασικά γνωρίσματά της, που είναι η κριτική διάστασή της. Αν λάβει κανείς υπόψη ότι κάθε νέα γνώση είναι, αν μη τι άλλο, κριτική υπέρβαση μιας προηγούμενης, τότε γίνεται φανερό πως η ακύρωση της κριτικής συνεπάγεται ακύρωση των διαδικασιών παραγωγής της ίδιας της γνώσης.

β) Το περιεχόμενο των πτυχίων της Φιλοσοφικής βρίσκεται σε αναντιστοιχία με την "αξία" που έχουν αυτά στην αγορά εργασίας. Και τα τρία πτυχία των Τμημάτων της οδηγούν, στη συντριπτική πλειοψηφία των αποφοίτων, στο επάγγελμα του φιλόλογου της Μ.Ε. Έτσι το τι πραγματικά έμαθε ο φοιτητής στην ειδικότητά του δεν έχει καμιά απολύτως σημασία όσον αφορά την αξία του πτυχίου του στην αγορά εργασίας. Ο φιλόλογος προέρχεται από οποιοδήποτε Τμήμα και καλείται να διδάξει έναν πρωτοφανή αριθμό ειδικοτήτων, από Αρχαία και Νέα Ελληνικά μέχρι Ιστορία, Λατινικά, Ψυχολογία, Λογική, Φιλοσοφία, Κοινωνιολογία, Επαγγελματικό Προσανατολισμό.

γ) Μια άλλη διάσταση των δομικών προβλημάτων των Φ.Σ. αφορά

1. Βλ. εισηγητική έκθεση για το σχέδιο νόμου "Περί οργανισμού του Πανεπιστημίου Αθηνών" (1932) και εισηγητική έκθεση για το Ν.Δ. "Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως των περί των Α.Ε.Ι. ισχυουσών διατάξεων" (1959), αντιστοίχως. Περιλαμβάνονται στο άρθρο των Α. Βρυχέα και Γ. Γαβρόγλου, *Απόπειρες Μεταρρύθμισης της Ανώτατης Εκπαίδευσης 1911-1981*, Θεσσαλονίκη, Σύγχρονα Θέματα, 1982, σσ. 178, 208.

τη φυσιογνωμία του κάθε Τμήματος και το περιεχόμενο του "ενιαίου" πτυχίου που παρέχει. Η υπάρχουσα κατάτμηση δημιουργεί συγκέντρωση πολλών και μη συναφών μεταξύ τους επιστημονικών κλάδων υπό την ομπρέλα του Τμήματος με επιστημολογικές και εκπαιδευτικές συνέπειες, τόσο στον τρόπο οργάνωσης και στο περιεχόμενο σπουδών, όσο και στη διεξαγωγή της επιστημονικής έρευνας στα πλαίσιά του. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα της έλλειψης επιστημολογικών κριτηρίων στην κατάτμηση αποτελεί το θαυμαστόν Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, του οποίου η συγκρότηση εξυπονοεί ότι οι φοιτητές του στα τέσσερα χρόνια των σπουδών τους θα γίνουν φιλόσοφοι, παιδαγωγοί, ψυχολόγοι και επιπροσθέτως, βεβαίως, "καλοί δάσκαλοι" για να διδάξουν στα σχολεία! Αφήνουμε δε κατά μέρος το μοναδικό για τα ευρωπαϊκά δεδομένα γεγονός της μη αναγνώρισης και μη άσκησης της Ψυχολογίας ως αυτοτελούς επιστήμης στα ακαδημαϊκά μας ιδρύματα.

Ετσι, λοιπόν, το Τμήμα αυτό, όπως άλλωστε και τα άλλα, καλείται: α) να παράσχει εξειδικευμένες γνώσεις φιλοσοφίας και παιδαγωγικής και ψυχολογίας στους φοιτητές του, β) να καλύψει διδακτικές ανάγκες για την κατάρτιση του προσωπικού της Μ.Ε. (φιλόλογων ικανών να διδάξουν την εκπληκτική σωρεία μαθημάτων) και γ) να αναπτύξει την έρευνα στα αντίστοιχα πεδία καλώντας ψυχολόγους και παιδαγωγούς να αποφασίζουν και να κρίνουν την ερευνητική δραστηριότητα των φιλοσόφων, ψυχολόγους και φιλοσόφους να κρίνουν την ερευνητική δραστηριότητα των παιδαγωγών, και πάει λέγοντας.

Αντίστοιχα προβλήματα προκύπτουν από τη συγκέντρωση επιστημονικών κλάδων σε άλλα Τμήματα. Λ.χ. δεν είναι καθόλου αυτονόητο, επιστημολογικά ή εκπαιδευτικά, ότι η Αρχαιολογία και η Ιστορία συγκροτούν ενιαίο πτυχίο και ότι η κάθε μια αδυνατεί να παρέχει αυτόνομο πτυχίο ανεξάρτητα από την άλλη (όσο κι αν μπορεί να συνδυασθούν στα πλαίσια ενός πτυχίου συγκριτικών σπουδών).

Η υπάρχουσα κατάτμηση δημιουργεί εκπαιδευτικά, επιστημολογικά και επιστημονικά προβλήματα που αφορούν την εκπαίδευση των φοιτητών, την κατάρτιση - εκπαίδευση των εκπαιδευτικών της Μ.Ε. και την ανάπτυξη της γνώσης στις ανθρωπιστικές επιστήμες στη χώρα μας.

Μια πρόταση "διεξόδου από την κρίση" δε μπορεί να έχει αντίκρισμα παρά μόνο στο βαθμό που αναμετρηθεί και με τέτοιου είδους προβλήματα, στα πλαίσια μιας ευρύτερης (κοινωνικής) κριτικής για τις διαδικασίες παραγωγής της γνώσης και συγκεκριμένα για τους τρόπους με τους οποίους συναρθρώνονται οι διαδικασίες παραγωγής της με τις ευρύτερες κοινωνικές διαδικασίες.

Στα πλαίσια ενός τέτοιου προβληματισμού, θεωρούμε αναγκαίο βήμα την αυτονόμηση των θεωρητικών κλάδων μέσα στις Φιλοσοφικές Σχολές και τη συγκρότηση Τμημάτων κατά θεωρητικό κλάδο ή επιστήμη: π.χ. Τμήμα Αρχαιολογίας, Τμήμα Ιστορίας, Τμήμα Φιλοσοφίας κ.λ.π. Θεωρούμε επίσης θετική την πρόταση ίδρυσης μιας ενιαίας Σχολής Επιστημών της Εκπαίδευσης, η οποία θα εκπαιδεύει τους εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων. Στόχος μιας τέτοιας πρότασης είναι αφενός η αυτόνομη συγκρότηση και άσκηση των κλάδων των ανθρωπιστικών επιστημών στη χώρα μας και αφετέρου η ειδικευμένη κατάρτιση των εκπαιδευτικών που θα στελεχώσουν τη Μ.Ε.

Ταυτόχρονα έχει σημασία να υπάρξει η θεσμική δυνατότητα συγκριτικών σπουδών, η δυνατότητα δηλαδή να γίνονται συνδυασμοί επιστημών και γνωστικών αντικειμένων με τη θέσπιση πτυχίων διπλής κατεύθυνσης για φοιτητές οι οποίοι δε θέλουν να σπουδάσουν αποκλειστικά μια επιστήμη. Τα Τμήματα, δηλαδή, να μην είναι ερμητικά κλεισμένα, αλλά να μπορούν οι φοιτητές, εάν θέλουν, να συνδυάζουν αντικείμενα διαφορετικών Τμημάτων αλλά και Σχολών. Π.χ. να υπάρξει η δυνατότητα πτυχίου διπλής κατεύθυνσης Φιλοσοφίας και Ιστορίας, αλλά και Φιλοσοφίας και Μαθηματικών, Φιλοσοφίας και Πολιτικής Επιστήμης κ.λ.π. (Βεβαίως τέτοια προγράμματα διπλής κατεύθυνσης θα ποικίλλουν κατά πανεπιστήμιο ανάλογα με τις δυνατότητες των σχολών και τμημάτων τους).

Με πτυχία διπλής κατεύθυνσης θα μπορούν να εκπαιδεύονται και οι εκπαιδευτικοί. Λ.χ. πτυχίο Φιλολογίας και Παιδαγωγικής (καθηγητές φιλόλογοι), Ιστορίας και Παιδαγωγικής (καθηγητές ιστορικοί) κ.λ.π. Αυτό βεβαίως προϋποθέτει και απαιτεί ταυτόχρονη αναδιάρθρωση του προγράμματος και του περιεχομένου σπουδών στη Μ.Ε. με την αναγνώριση νέων ειδικοτήσεων στο σχολείο.

Μια πρόταση αναδιοργάνωσης, με αφετηρία και το επιστημολογικό κριτήριο προς την κατεύθυνση της λειτουργίας συστηματικών προπτυχιακών σπουδών, αναπόφευκτα έχει συνέπειες όσον αφορά και τη λειτουργία μεταπτυχιακών σπουδών στη χώρα μας. Διότι χωρίς βήματα για την αναβάθμιση των προπτυχιακών σπουδών, η θεσμοθέτηση των μεταπτυχιακών θα σημάνει απλώς τη λειτουργία ενός ακόμα κύκλου σπουδών που μπορεί να έχει άλλα αποτελέσματα (π.χ. απορρόφηση της ανεργίας) αλλά δε θα συμβάλει στην παραγωγή επιστημονικής γνώσης και επιστημονικού δυναμικού στη χώρα μας.

Βεβαίως οποιεσδήποτε αλλαγές συντελεσθούν στις Φιλοσοφικές Σχολές δε θα μπορέσουν να υπερβούν τους περιορισμούς που τους επιβάλλει η κοινωνική αποστολή τους - ήδη η ίδια σε κρίση - η οποία μέχρι σήμερα τις καθιστά πρωτίστως εξεταστικά κέντρα. Γι' αυτό μια επιστημολογική κριτική πάνω στο περιεχόμενο των πτυχίων και τη θεσμική οργάνωση των ανθρωπιστικών σπουδών έχει νόημα στο βαθμό που απορρέει από μια κριτική αντίληψη για το ρόλο των Φιλοσοφικών Σχολών στη σημερινή κοινωνική πραγματικότητα. Και, τέλος, οποιαδήποτε μεταρρυθμιστική πολιτική επιδιώξει να αναστείλει την κρίση τους δε θα αποβεί επιτυχής αν δε συνδεθεί με επαναπροσδιορισμό του ίδιου του κοινωνικού τους ρόλου.